

ویژگی های دوست خوب از نگاه آیات و روایات

معصومه پور شیخی^۱

چکیده:

با توجه به درگیری جامعه بشری در مبحث مهم دوستی و محبت واقعی همواره برای دست یابی به آن دچار چالش و درگیری بوده است. زیرا محبت مهم ترین اکسیر جذب انرژی های مثبت و منفی است. که از راه دوست و دوستی میتوان به آن رسید؛ و با توجه به اهمیت والای این مبحث ادیان الهی به آن توجه خاصی داشتند، دین مبین اسلام که کامل ترین دین الهی است؛ به این موضوع اهتمام والایی داشته و در آیات و روایات متعددی با بیان ویژگی های یک دوست خوب، در صدد این بوده که چراغ روشنی برای انتخاب آگاهانه، افراد باشد. تا در دام رفاقت و دوستی های ناسالم نیفتد. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای، و با هدف معرفی ویژگی های دوست خوب از نگاه آیات و روایات انجام گرفته، و در پایان به این نتیجه رسیده است؛ مفهوم شناسی سه واژه دوست، دوستی و محبت و تعریف جایگاه دوستی در اسلام. اهمیت وجود دوست. ویژگی های دوست خوب از جمله: 1. قابل اعتماد بودن. 2. بخشنده و سخاوت داشتن، 3. کمک به رشد معنوی دوست. 4. عاقل و خردمند بودن. 5. خوش رویی و مهربانی کردن. 6. رعایت اعتدال و انصاف. 7. کنترل زبان. 8. اهل عمل بودن.

کلید واژه: دوست. دوستی. محبت

¹ طلبه سطح 2 حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها) شهرستان باغملک

در دنیای امروز که بد بینی، کینه توزی، خشونت و ترور بر جهان حکومت می کند، جامعه بشری بیش از هر زمان احساس نیاز به کیمیای محبت دارد.

همان طور که بدن انسان از خوراکی های گوناگون تاثیر پذیر است و نیرو می گیرد، روح و روان او نیز از راه های مختلف از جمله محیط زندگی و مصاحبت و همراهی با دوستان، صفات زشت و زیبا را کسب می کند. هرگز نمی توان موفقیت ها، پیروزی ها، شکست ها، و ناکامی های زندگی را بدون ملاحظه جاذبه های محیط بررسی کرد. اثرات محیط به همان میزان در شخصیت اخلاقی و اجتماعی افراد دخیل اند که تربیت و توارث در این زمینه ایفای نقش می کنند.^۲

دوستی معقوله ای است که افراد یک جامعه را به یکدیگر چنان نزدیک می سازد که در عین توجه جدی به منافع شخصی خود، از لزوم در نظر گرفتن منافع دیگران غافل نباشند و رعایت اصل «اشتراک» را در جامعه چنان گسترش می دهد که تمام افراد جامعه خود را یک کل واحد ببینند و در نتیجه برای منفعت جامعه و سلامت آن تلاش کنند.^۳

با توجه به اهمیت موضوع دوست و دوست یابی قطعاً دین مبین اسلام به عنوان کامل ترین دین الهی در آیات قرآن کریم و همچنین کلام معصومین به آن پرداخته است و اهمیت این مسئله را بیان نموده است، و ویژگی ها و خصوصیات یک دوست خوب را برای راهنمایی بشر معرفی نموده تا انسان از رفاقت با دوستان ناباب که او را به سوی نابودی می کشد، دوری کند. و به سمت رفاقت و هم نشینی با دوستانی مناسب و پایبند به ضوابط دینی و کلام معصومین که او را برای رسیدن سعادت و تقرب الهی یاری می کنند سوق دهند.

علی تمیزال در مقاله خود با عنوان صلح و دوستی از دیدگاه مولانا می گوید: واژه های صلح، دوستی، و آشتی از آغاز تاریخ بشر تا کنون جز پر کاربردترین واژگان به شمار آمده اند؛ چنان که در کتاب های آسمانی مانند قرآن مجید، انجیل، تورات و کتاب های عرفانی، فلسفی، حکمتی و ادبی نیز به فراوانی یاد شده و در اندیشه های عارفان، ادیبان، حکیمان، شاعران و عالمان گوناگون جا گرفته است.

ابوالفضل هادی منش در کتاب خود با موضوع گلبانک صلح و دوستی در اینباره می گوید: از جمله مسائلی که در اسلام بسیار مورد توجه قرار گرفته، مسئله ی صلح، دوستی، انتخاب دوست شایسته و پرهیز از قهر با انسان های خوب است.

^۲ صالحی. نادعلی. مفهوم دوست و دوستی. ص ۴

^۳ علوی پور. سید محسن. همبستگی؛ پیوند صلح و دوستی. ص ۳

مرتضی رحیمی در مقاله خود با عنوان آیین دوست یابی در سخنان امام رضا (علیه السلام) می گوید: از آن جا که تهاجم فرهنگی همه وجوه سبک زندگی اسلامی از جمله سبک دوستی اسلامی را نشانه گرفته، بیان آیین دوست یابی اسلامی در حفظ سبک دوستی مد نظر اسلام مفید است. بیان سبک برخورد با برادر مومن و حقوق وی و نیز تشویق به گرفتن برادر (دوست) برای خدا، ایمان و باور دینی نشانگر اهمیت ایمان در سبک دوستی اسلامی است.

ما برای پاسخ به این پرسش که ویژگی های دوست خوب از نگاه آیات و روایات چیست؟

مواردی از جمله مفهوم شناسی سه واژه دوست، دوستی و محبت و تعریف جایگاه دوستی در اسلام. اهمیت وجود دوست. ویژگی های دوست خوب از جمله: 1. قابل اعتماد بودن. 2. بخشنده و سخاوتمند داشتن، 3. کمک به رشد معنوی دوست. 4. عاقل و خردمند بودن. 5. خوش رویی و مهربانی کردن. 6. رعایت اعتدال و انصاف. 7. کنترل زبان. 8. اهل عمل بودن. رسیده ایم.

مفهوم شناسی

دوست

دهخدا به نقل از محققان مختلف می نویسد: دوست، یعنی محب، یک دل، یک رنگ، خیرخواه، یار، رفیق، مانوس، هم دل، مقابل دشمن، آنکه نیک اندیشد و نیک خواهد در مقابل دشمن که بد اندیشد و بد خواهد. ظاهراً (دوست) بوده که به معنای چسبیده و پیوستن به چیزی است و به مرور ایام از معنای اصلی مهجور گشته و به معنای مآخوذ شهرت گرفته است.⁴

دوست به کسی گفته میشود که بدون داشتن وظیفه یا مسئولیتی نسبت به ما، از روی علاقه زندگی ما را کامل، راحت و پر معنی میسازد. دوست نبایستی لزوماً دارای نکات عالی اخلاقی یا علمی باشد تا بتواند در حق ما دوستی کند! اما، توجه او از سر مهر و فداکاری، او را ارزنده ترین موجودات برای ما میسازد. حتی همه زن و شوهر ها یا همه فرزندان و والدینشان، با وجود محبت سرشار بین خود، لزوماً قادر به دوستی در حق یکدیگر نیستند! دوست واقعی بودن یا داشتن خود به خود نعمت و افتخاری برای طرفین محسوب

⁴ پایگاه اطلاع رسانی حوزه علمیه. دوست و دوستی. شماره 44

میشود. یافتن چنین کسی یکی از بهترین هدایایست که عمر ما به ارمغان می آورد! چنین رابطه ای برای خود دوستان، از ارزشی بی همتا برخوردار است.^۵

دوستی

دوستی رابطه ای است کامل تر و برتر از معاشرت ساده و هم زیستی معمولی. یک فرد ممکن است در محیط زندگی، یا محل کار یا سر کلاس با افراد مختلف برخورد داشته باشد، بدون آنکه بین او و آنان رابطه صمیمیت و هم دلی و همراهی وجود داشته باشد؛ چنین رابطه ای را دوستانه نخوانند. دوستی گوهری است گران سنگ و ودیعه ای الهی، رابطه ای است از عمق دل و جان و وحدت آفرین، که انسان ها را به هم پیووند داده، دل سوز یک دیگر و هم دم و همراه می سازد و در غم و شادی ها شریک می کند. امام علی (علیه السلام) دراینباره می فرماید: (دوستان یک روح اند در جسم های جدا جدا و گوناگون)^۶

محبت

محبت، عبارت است از احساس میل نسبت به چیزی که برای انسان، لذت بخش است. برای تفهیم این معنا راز کثرت نام های محبت میگوید: از آنجا که فهم این مسلما شدیدتر و به دلپایشان پیوسته بود، نام هایش نیز نزدشان فراوان تر بود. این عادت عرب است که آنچه دریافتش شدیدتر، یا اهمیتش نزدشان بیشتر است، از سر بزرگداشت و یا اهتمام به آن و یا محبت بدان، نام های بیشتری برآن میگذارند.^۷

دین دارای بخش های مختلف و اعمال گوناگون است که بعضی از آنها مربوط به اعضا و جوارح انسان است، همانند نماز و روزه، و بعضی از آنها مربوط به قلب است، همانند محبت و دوستی و عداوت و دشمنی. آری اگر محبت خدا و پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام) و نیز محبت نسبت به کارهای پسندیده و... در قلب قرار گرفت، به این آسانی حوادث، روزگار: از قبیل: مریضی ها، مشکلات مادی، از دست دادن عزیزان، شکست در زندگی و به عبارت دیگر: فتنه ها نمی توانند انسان را از دین، یعنی خدا و رسول و اهل بیت (علیهم السلام) و دستورات آنان جدا کنند.^۸

جایگاه دوستی در اسلام

^۵ سایت لام تا کام .

^۶ همان 44

^۷ محمدی ری شهری. محمد. دوستی در قرآن و حدیث. ص 17

^۸ حسینی. خلیل. عاشورا تجلی دوستی و دشمنی. ص 29

اهمیت دوستی و رفاقت تا حدی است که خداوند متعال در قرآن تصریح نموده که در روز قیامت، گروهی از منحرفان و کسانی که مشمول عذاب الهی می شوند، از دوستان و همنشینان ناباب خود می نالند.

آیات 27 تا 29 از سوره مبارک « فرقان » در مورد همین مسئله نازل شده است. در این آیه می خوانیم:

« يَا وَيْلَتَا لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا » ای وای بر من! کاش فلانی را به عنوان دوست برنمی گزیدم.⁹

خدا در میان مردمی به دعوت و رساندن پیام خدا پرداخت که سراپا غرق در خشونت و کینه توزی و تعصب نژادی و خانوادگی و فامیلی بودند؛ به گونه ای که اگر به کسی یک سیلی نواخته می شد، کافی بود که به خاطر آن جنگ ها پدید آید و سیلی از خون ها روان گردد، اما در پرتو قرآن و پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله)، آفریدگار هستی این لجام گسیختگی ها و دشمنی ها را زدود و به جای آن بذر مهر و صفا افشاند و گلها و گل بوته های برادری و برابری و هم زیستی و محبت را شکوفا ساخت و آنان به صورتی دگرگون شدند که به جای تعصب نژادی و گروهی و قومی، دیگر حق و عدالت را معیار قرار داده اند و در راه آن پدر در برابر فرزند و زن در برابر شوهر و برادر در برابر برادر می ایستاد تا او را به حق و عدالت فرا خواند. آری، این از کار های شگرف و شگفت آوری است که خدای توانا انجام داد و در آیه نیز آن را به خود نسبت داده است.¹⁰

اهمیت وجود دوست

از بزرگترین ضرورت های زندگی، نیاز به دوستی با دیگران است. در اسلام نیز به رفاقتی که بر ضوابط دینی مبتنی باشد، به دیده احترام نگریسته شده و درباره دوستی و انتخاب دوست خوب، سفارش های فراوانی گردیده است. امیرالمؤمنان (علیه السلام) در کلامی می فرماید: « هر که دوستی ندارد، همانند انسانی است که مهم ترین اعضای خود را از دست داده است. »¹¹

از مهم ترین خواسته های درونی بشر، رفاقت و همنشینی با همسن و سال ها و همدوره های آدمی بوده و به دست آوردن هنر دوست یابی و ایجاد روابط دوستانه، از آرزو های بشر می باشد. جوانان، به خصوص در ابتدای دوران جوانی، به شدت تحت تاثیر دوستان خود قرار گرفته، روش و منش و خلق و خوی خود را به یکدیگر هدیه داده و یادگار می گیرند. البته اگر تاثیرات در مسیر رشد و تعالی باشد، فوق العاده در موفقیت انسان موثر است؛ در غیر این صورت بسیار خطرناک خواهد بود.¹²

⁹ دانشمند. مهدی. دوست کیست. ص 13

¹⁰ بیستونی. محمد. رفاقت و دوستی از نگاه قرآن و روایات. ص 8

¹¹ پایگاه اطلاع رسانی حوزه علمیه. در ساحل نهج البلاغه دوستی در نهج البلاغه. شماره 80

¹² دانشمند. مهدی. دوست کیست. ص 5

امام رضا همچنین به نقل از امام علی (علیه السلام) درباره لزوم اعتدال در دوستی و دشمنی و پرهیز از افراط و تفریط در آنها فرموده اند: «دوست خود را دوست داشته باش ولی اضافه نرو. (همه اصرارت را به او نگو شاید یک روزی دشمنت شود، و دشمنت را نیز حد متوسط دشمن دار، شاید روزی دوست تو گردد.)»^{۳۲}

آری این امری مهم است که اهل بیت (علیهم السلام) ما را بدان متوجه و آگاه کرده اند و سزاوار هر انسانی است که آن را در دوران زندگی اجتماعی خود نصب العین خویش قرار دهند و در معاشرت با مردم آن را چراغ راه خود سازد، این امر همان میانه روی در دوستی و دشمنی و خود داری از زیاده روی در آنهاست. آری هر گاه کسی را دوست میداری در دوستی وی زیاده روی مکن و همه آن چیزهایی را که در دل داری و در اندیشه ات می گذرد برای او مکشوف مساز، چون ممکن است در آینده این دوست با تو دشمن گردد همچنین هرگاه با کسی دشمنی داشتی در آن زیاده روی مکن و در عداوت با او تلاش و کوشش بسیار به کار مبر چه ممکن است در آینده همان دوست تو گردد.^{۳۳}

یکی از جنبه های اعتدال نداشتن در دوستی و دشمنی، این است که انسان بدی های شخص مورد علاقه و خوبی های دشمن خود را نبیند. رسول گرامی اسلام حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) هم جنبه های منفی دوستان خود را یادآور می شد و هم جنبه های مثبت و فضیلت های اخلاقی دشمنان خویش را می ستود. علامه مجلسی نقل می کند: در یکی از نبردها، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) با اصحاب از مدینه خارج شدند. اصحاب گفتند: یا رسول الله! بنی ضمره نزدیک ما هستند و ما از اینکه در غیابمان به مدینه هجوم آورند یا با قریش علیه ما همکاری کنند، در هراسیم. خوب است اول به آنان حمله کنیم. بنی ضمره در آن روزگار با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در صلح به سر می بردند. حضرت در پاسخ اصحاب خود با اشاره به نیکی های بنی ضمر فرمودند: «هرگز! آنان نیکوکارترین عرب نسبت به والدین و صله رحم کننده ترین عربند و پیش از همه به عهد خود وفادارند.»

از اینجا روشن می شود که رفتار رسول خدا (صلی الله علیه و آله) با دشمنان بر اساس اعتدال و به دور از زیاده روی بوده و همواره خوبی های آنان را در نظر داشت.^{۳۴}

رفتار منصفانه با دیگران، هم مایه آرامش وجدان انسان می شود، هم برای او محبوبیت می آورد و سبب افزایش دوستان می گردد، چرا که «انصاف» نوعی گردن نهادن به حق و قانع بودن به حق خود و پرهیز از

^{۳۲} رحیمی. مرتضی. آیین دوست یابی در سخنان امام رضا (علیه السلام) ص 155

^{۳۳} بیستونی. محمد. رفاق و دوستی از نگاه آیات و روایات. ص 18

^{۳۴} صفوی. محمد. دوستی و دشمنی از نگاه پیامبر. ص 76

افزون طلبی و زیاده خواهی یا تعدی به حریم دیگران است و چنین خصلتی نزد همگان پسندیده است و جذاب در اشاره به این نکته در نهج البلاغه چنین آمده است: به سبب انصاف دوستداران زیاد می شوند.^{۳۵}

بنابر این ششمین ویژگی برای یک دوست خوب از نگاه آیات و روایات رعایت اعتدال و انصاف در دوستی است.

7. کنترل زبان

هفتمین ویژگی برای یک دوست خوب از نگاه آیات و روایات کنترل زبان در مقابل دوست است.

یکی از بالاترین اذیت ها و آزار هایی که رنجش را فراهم میکند، آزار های زبانی است؛ زخم زبان و نیش زبان است. اگر کسی با این زبان بتواند آزار و رنجش دیگران را فراهم نکند، بسیاری از اختلافات دعوا ها و قهر ها میخوابد. مواظب باشید با زبانمان به کسی نیش نزیم. زبان دم دست است. راحت غیبت می کند و همت میزند. فحاشی می کند، تعنه و کنایه می زند. چرا با این زبان موجب رنجش دیگران شویم؟! این زبان را کنترل کنیم. پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «من حفظ لسانه فکانما عمل بالقرآن». کسی که زبانش را حفظ کند. گوئیا به قرآن عمل کرده است. حدیث کوتاه است، ولی دریایی از معانی است. چه کسی به همه قرآن عمل می کند؟ کسی که مهار زبانش را در دست داشته باشد. زبانش مهار گسیخته نباشد. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «مومن افسار گسیخته نیست». مومن لجام دارد، افسار گسیخته نیست که هرکار بکند و هرچه از دهانش در بیاید بگوید.^{۳۶}

تمام امور مادی و معنوی در این جهان حدود و ثغوری دارد و دارای خط قرمز است. که نایستی از آن تجاوز شود، زیرا عدم رعایت حدود آن زیانبار است. امام علی (علیه السلام) در اینباره می فرمایند:

«اگر میخواهی که دوستی برادرت برای تو خالص بماند، هرگز با او شوخی نکن، با او ستیزه مکن، به او فخر مفروش، و با وی خصومت موز. «بدان که ستیزه کردن، دوستی دیرینه را برهم میزند و گره محکم را می گشاید، کمترین چیزی که در ستیزه کردن هست، این است که هر یک می خواهد بر دیگری چیره آید و این چیره جویی، عامل اصلی بریده شدن پیوند دوستی است. و دقت کن زیرا هر کس گوش به حرف سخن چین سپارد، دوست را از دست بدهد.»^{۳۷}

روز قیامت عذاب زبان سخت ترین عذاب هاست، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «خداوند زبان را عذابی کند، که هیچ یک از اعضا را آنچنان عذاب کرده نباشد. زبان می گوید: پروردگارا، عذابی نمدی که

³⁵ محدثی. جواد. دوستی. ص 26

³⁶ فرحزاد. حبیب الله. کیمیای سعادت. دوست گزینی و آداب دوستی. ص 234

³⁷ طباطبایی. سید مهدی. آیین دوستی از منظر امام علی. ص 94

چیزی را آنگونه عذاب نکردی؟ به او گفته می شود تو یک جمله گفتی که به مشارق و مغارب زمین رسید و به وسیله آن خون محترم ریخته شد و مال محترم غارت شد و ناموس محترم هتک حرمت شد به عزت و جلالم قسم که تو را چنان عذاب کنم که هیچ یک از اعضای دیگر را عذاب نکرده باشم.»^{۳۸}

بنابراین هفتمین ویژگی برای یک دوست خوب از نگاه آیات و روایات کنترل زبان در مقابل دوست است.

8. اهل عمل بودن

هشتمین ویژگی برای یک دوست خوب از نگاه آیات و روایات اهل عمل بودن است.

یکی از علامت های دوست خوب این است که اگر توانمندی هایی دارد که می تواند به شما کمک کند، در موقع کمک به شما کم نگذارد. از مال و آبرو، و از علم و فهم و درکش برای شما مایه بگذارد. بی تفاوت نباشید. چیز هایی را که بلد نیستید، به شما یاد بدهد. اگر توانمندی هایی دارد که برای رشد مفید است دریغ نکند. اگر در مال می تواند کمک کند بکند. این هم شرط مهمی است.^{۳۹}

دوستان (گیرنده) در هنگام آسایش فراوان اند اما دوست دهنده و به هنگام سختی و تنگنا، اندک امام صادق در اینباره، چنین رهنمود می دهند: «دوست به سه چیز آزمایش می شود که اگر در آنها میل و توفیق داشت، دوستی پاک و راستین است، وگرنه، دوست زمان رفاه و آسایش است، نه دوست روزگار سختی از او مالی بخواه، او را بر مالی امین گردانف از او بخواه در ناراحتی تو مشارکت کند.» امام علی نیز می فرمایند: «چه بسیارند دوستان هنگامی که آنها را شمارش می کنیم، اما به گاه گرفتاری ها اندک اند.»^{۴۰}

بنابراین هشتمین ویژگی برای یک دوست خوب از نگاه آیات و روایات اهل عمل بودن است.

نتیجه:

دوست همان شخصی است که گاهی میتوان تاثیر آن را در فرد بالاتر و مهم تر از خانواده دانست. و برای آن جایگاه ویژه و خاصی را قائل شد. وجود دوست در زندگی یکی از مهم ترین مباحث هر انسانی است، افراد تا حدود زیادی تحت تاثیر دوستان خود قرار می گیرند. و هم نشینی با رفیق موجب هم سوئی و هم شکل شدن افراد به هم میشود. این نکته که یک دوست خوب میتواند مسیر زندگی انسان را به سمت سعادت و یا دوست بد مسیر زندگی را به سمت شقاوت و نابودی بکشد، برای همگان روشن است و شکی در این موضوع نیست. از این رو دین مبین اسلام همواره انسان را به داشتن دوست خوب با ویژگی های شایسته در

^{۳۸} فرحزاد. حبیب الله. کیمیای سعادت. دوست گزینی و آداب دوستی. ص 238

^{۳۹} فرحزاد. حبیب الله. کیمیای سعادت. دوست گزینی و آداب دوستی. ص 164

^{۴۰} معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی. دوستی. مهارت ها و ظرایف. ص 33

چهارچوب و ضوابط دینی تشویق می کند. و این ویژگی ها را در آیات و روایات بیان داشتند. پژوهش حاضر معرفی ویژگی های دوست خوب از نگاه آیات و روایات را بررسی کرده است و در پایان به موارد زیر رسیده است. مفهوم شناسی سه واژه دوست، دوستی و محبت و تعریف جایگاه دوستی در اسلام. اهمیت وجود دوست. ویژگی های دوست خوب از جمله: 1. قابل اعتماد بودن. 2. بخشنده و سخاوتمند، 3. کمک به رشد معنوی دوست. 4. عاقل و خردمند بودن. 5. خوش رویی و مهربانی کردن. 6. رعایت اعتدال و انصاف. 7. کنترل زبان. 8. اهل عمل بودن. امید است که این پژوهش مورد عنایت امام عصر و توجه شما خواننده محترم قرار گیرد.

فهرست منابع:

*قرآن

نهج البلاغه

تمیزال. علی. صلح و دوستی از دیدگاه مولانا. سایت sid

حسینی. خلیل. عاشورا تجلی دوستی و دشمنی. قم. مسجد مقدس جمکران

دانشمند. مهدی. دوست کیست و دوستی چیست. قم. موسسه فرهنگی خادم الرضا 1380

رحیمی مرتضی. آیین دوست یابی در سخنان امام رضا. سایت sid

صفوی. محمد. دوستی و دشمنی از دیدگاه پیامبر اعظم (صلی الله علیه) قم موسسه فرهنگی طه 1386

صالحی. نادعلی. دوست و دوستی. سایت انسانی. Ensani.ir

طباطبایی. سید مهدی. آیین دوستی از منظر امام علی بن ابیطالب (علیه السلام). اصفهان. نقش نگین.

1398

علوی پور. سید محسن. همبستگی؛ پیوند صلح و دوستی. سایت انسانی. Ensani.ir

فرحزاد. حبیب الله. کیمیای سعادت، دوست گزینی و آداب دوستی. قم. نشر عطش 1395

محمدی ری شهری. محمد. دوستی در قرآن و حدیث. قم دارالحدیث. 1383

معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی. دوستی، محبت ها و ظرایف. مشهد. انتشارات قدس رضوی

محدثی. جواد. دوستی. مشهد. بنیاد پژوهش های اسلامی 1391

معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی. دوستی. مهارت ها و ظرایف

هادی منش. ابوالفضل. گلبانک صلح و دوستی. سایت انسانی. Ensani.ir